Отже, чинний КК України вже містить вузьку, але реальну модель автономізації кримінально-правової реакції щодо юридичної особи. Вона не скасовує принципу індивідуальної кримінальної відповідальності фізичних осіб, проте обмежує його монополію як єдиної передумови застосування кримінально-правових наслідків. Проблема полягає не лише в самому існуванні цього винятку, а в його фрагментарності та недостатньому доктринальному поясненні.

Подальший розвиток законодавства має відбуватися не шляхом безсистемного розширення ч. 2 ст. 96-3 КК України на нові склади кримінальних правопорушень. Необхідною є цілісна концепція корпоративної кримінально-правової відповідальності, яка чітко визначатиме: підстави інкримінування організаційного дефекту; стандарти належної обачності, нагляду й комплаєнсу; критерії причинного зв'язку між дефектом корпоративного управління та діянням; межі й пропорційність санкцій; процесуальні гарантії захисту юридичної особи. Лише за таких умов автономізація кримінально-правової реакції стане не небезпечним винятком, а передбачуваним інструментом протидії корпоративно опосередкованій злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. Законодавство України: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 19.09.2026).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав : Закон України від 04 груд. 2024 р. № 4111-IX. Верховна Рада України. Законодавство України : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4111-20#Text (дата звернення: 19.09.2026).
3. Європейський суд з прав людини. Посібник зі статті 7 Конвенції – Ніякого покарання без закону. Рада Європи, Європейський суд з прав людини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_7_ukr (дата звернення: 19.09.2026).
4. Туляков В.О. Відповідальність колективних суб'єктів у кримінальному праві в контексті розвитку. Право України. 2025. № 11. С. 129–151. DOI: https://doi.org/10.33498/louu-2025-11-129.
5. Стрельцов Є. Л. Кримінально-правові засоби щодо юридичної особи. Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / П. П. Андрушко та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ: Компанія BAITE, 2024. С. 178-183. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/10/07/monografiya-proyekt-novogo-kk-ukrayiny.pdf (дата звернення: 19.09.2026).

Удовенко Ю. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет

КУЛЬТИВОВАНЕ М'ЯСО: ЯК НОВИЙ ВИКЛИК ДЛЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

Сучасні продовольчі виклики та розвиток харчових технологій зумовлюють пошук нових способів виробництва продуктів харчування та альтернативних джерел білка. Особливого значення набуває розвиток технологій, спрямованих на створення продуктів, які можуть частково замінювати традиційні продукти тваринного походження. Така тенденція зумовлена, зокрема, необхідністю реагування на кліматичні зміни, вимогами екологічної безпеки, а також глобальними та регіональними продовольчими викликами, посиленими війною в Україні.

У світі розвиваються різні альтернативні способи виробництва продуктів, які традиційно отримують із тваринної сировини. Серед них – рослинні замінники м'яса, культивоване м'ясо, точна ферментація та інші інноваційні технології виробництва харчових продуктів. В Україні вже активно використовуються рослинні замінники м'яса. Так, у 2022 році на базі ТОВ «Інноваційні харчові системи» (м. Вінниця) було розроблено та впроваджено технологію виробництва рослинних аналогів м'яса під торговельною маркою «GreenMeat». Технологію розроблено у співпраці з Національним університетом харчових технологій та захищено п'ятьма патентами України. Вона передбачає використання комбінації різних видів рослинних білків, зокрема соєвого, горохового та пшеничного. Таким чином, в Україні вже функціонують власні виробництва рослинних аналогів м'яса, зокрема рослинного фаршу, котлет для бургерів та пельменів [2, с.15]. Водночас технологія виробництва культивованого м'яса є для України відносно новим напрямом. У світі цим напрямом займається значна кількість інноваційних компаній та стартапів. В Україні дослідження у цій сфері перебувають переважно на етапі наукових розробок, зокрема в установах, що здійснюють дослідження у галузі біології та генетики.

Культивоване м'ясо не є рослинним замінником м'яса, оскільки його виробництво ґрунтується на використанні тваринних клітин. Такий продукт отримують шляхом культивування та розмноження клітин у контрольованих умовах, зокрема в біореакторах, без необхідності традиційного вирощування тварин та їх подальшого забою. Офіційні назви такої продукції, закріплені в нормативних актах різних держав, відрізняються. Зокрема, у законодавстві Сполучених Штатів Америки використовуються поняття «харчові продукти з клітинних культур тварин», в Австралії, Новій Зеландії та Великій Британії – «клітинно-культивовані продукти», у Сінгапурі така продукція віднесена до категорії «новітніх харчових продуктів», а в Європейському Союзі використовується поняття «новітній харчовий продукт, вироблений із клітинних або тканинних культур» [3]. Водночас чинне законодавство України вже містить категорію «новітній харчовий продукт», яка потенційно може охоплювати таку продукцію. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» визначає новітній харчовий продукт як харчовий продукт, який до цього часу не вживався людиною в Україні та, зокрема, має нову або цілеспрямовано модифіковану первісну молекулярну структуру, містить або складається з генетично модифікованих організмів або вироблений із застосуванням виробничого процесу, який раніше не використовувався та може призвести до істотних змін у складі або структурі продукту [1].

Не зважаючи на відсутність культивованого м'яса на ринку України та спеціального нормативно-правового регулювання його виробництва, важливо звернути увагу не лише на правовий статус кінцевого продукту, а й на особливості технології його виробництва. Поява та подальше поширення такої продукції у світі зумовлюватимуть необхідність адаптації українського законодавства до нових способів виробництва. Водночас широке застосування культивованого м'яса потенційно може вплинути на традиційне сільськогосподарське виробництво, зокрема через скорочення потреби у вирощуванні та утриманні сільськогосподарських тварин.

На відміну від традиційного виробництва м'яса, культивоване м'ясо отримують без безпосереднього вирощування та утримання тварин, що змінює характер використання природних ресурсів і, зокрема, роль земельних ресурсів у виробничому процесі. Традиційне тваринництво значною мірою пов'язане із використанням земель сільськогосподарського призначення для утримання тварин, вирощування кормів та забезпечення відповідної виробничої інфраструктури. Натомість клітинна технологія переносить основну частину виробничого процесу у контрольоване біотехнологічне середовище, унаслідок чого зменшується безпосередня залежність виробництва від земель сільськогосподарського призначення. При цьому не йдеться про повне зникнення потреби у землі. Змінюється саме характер її використання: земля з безпосереднього засобу сільськогосподарського виробництва переважно перетворюється на територіальну та інфраструктурну основу для розміщення біотехнологічного виробничого комплексу. Відтак таке виробництво потенційно може бути зосереджене на відносно компактній території, що відповідатиме встановленому правовому режиму земель для розміщення відповідних об'єктів.

Це зумовлює необхідність чіткого визначення можливих видів цільового призначення земель для розміщення підприємств з виробництва культивованого м'яса.

Отже, необхідно законодавчо визначити статус виробництв у земельних відносинах. Також передбачити у відповідній класифікації вид використання земель для розміщення біотехнологічних виробничих комплексів, до яких потенційно належатимуть і підприємства з виробництва культивованого м'яса. Встановити спеціальні правила для розміщення таких підприємств. Необхідно визначити, на яких землях можуть розміщуватися такі підприємства та який правовий режим мають мати відповідні земельні ділянки. Також важливо встановити правила розміщення біотехнологічних виробничих комплексів, зокрема можливість їх розташування поблизу наукових установ, технологічних центрів та іншої необхідної інфраструктури. Крім того, поширення виробництва культивованого м'яса може зменшити потребу в землях. Земельне законодавство має забезпечувати їх раціональне використання, охорону та недопущення деградації у разі зміни способів виробництва продовольства. Убачається доцільним адаптувати земельне законодавство до нових способів виробництва продовольства шляхом чіткого визначення правового режиму земельних ділянок, що використовуються для розміщення біотехнологічних виробництв харчового призначення, без обов'язкового створення нової категорії земель. Це дозволить усунути правову невизначеність щодо розміщення таких підприємств, визначити допустимі способи використання земельних ділянок та встановити необхідні вимоги щодо їх охорони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text

2. Буж'ян А. Інноваційні технології виробництва рослинних аналогів м'яса : український досвід та перспективи розвитку. *Інноваційні рішення, актуальні проблеми та виклики у галузі харчових технологій* : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. Ірпінь, 2024. С. 15–22.

3. Глобальні зміни в регулюванні вирощеного м'яса: порівняльне дослідження ЄС, Сінгапуру, США, Австралії та Нової Зеландії URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/reel.70007

Цегельник Н.І.,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИРКУЛЯЦІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ

Повномасштабна війна, вимушене переміщення населення, зміни на ринку праці та зростання міжнародної мобільності українців посилили потребу в нових підходах до збереження й використання людського капіталу. Значна частина громадян здобуває професійний досвід, нові знання та компетентності за межами України, що створює як ризики втрати людського капіталу, так і можливості для його подальшого використання в національній економіці. За таких умов важливим завданням держави є не лише створення передумов для добровільного повернення громадян, а й підтримка їхніх професійних зв'язків з Україною та залучення до економічної, наукової й освітньої діяльності незалежно від місця проживання. Особливого значення набуває правова політика, спрямована на забезпечення професійної мобільності, визнання кваліфікацій, захист трудових прав і розвиток співпраці між громадянами, бізнесом та державними інституціями.

Циркуляцію людського капіталу визначено як безперервний соціально-економічний процес руху, взаємодії, обміну, використання, оновлення та повторного залучення знань, компетентностей і професійного досвіду між особою, бізнесом, територіальними громадами, державою та міжнародним середовищем [1]. При цьому формування, розвиток і накопичення людського капіталу розглядаються як передумови його циркуляції, а не складові цього процесу.